

FŐVÁROSI ÍTÉLTÁBLA POLGÁRI KOLLÉGIUMA

Kollégiumi vélemény*

A fogyasztói szerződés részévé váló általános szerződési feltételek érvénytelensége iránti közérdekű kereset elbírálásának egyes kérdéseiről

- I. Fogyasztói szerződések esetében a 2006. február 28. napjáig tartó, illetve a 2006. március 1. napját követő időszakban egyaránt alkalmazott általános szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítása iránt indított közérdekű keresetek elbírálása során a bíróságnak mindkét időszak hatályos rendelkezései, azaz a Ptk. 209. és azt követő §-ainak mind az 1997. évi CXLIX. törvénnyel, mind a 2006. évi III. törvénnyel megállapított szabályai alapján vizsgálnia kell a kereset alaposágát és eszerint kell levonnia a jogkövetkezményeket is.**
- II. A 2006. március 1. napjáig hatályban volt jogi szabályozás alapján a közérdekű kereset előterjesztőjének a megtámadási jogosultsága mindaddig fennáll, amíg lehet hatályban olyan – teljesítéssel meg nem szűnt – szerződés, amelynek a támadott kikötés részévé vált.**
- III. Közérdekű keresettel nem a szerződés, hanem csak az egyedi szerződés részévé váló tisztességtelen kikötés érvénytelenségének megállapítását lehet kérni.
2006. március 1. napját követően kizárólag fogyasztói szerződésekben alkalmazott általános szerződési feltétel érvénytelenségének megállapítása iránt indítható közérdekű kereset, melyet a Ptké.II. 5. §-a által feljogosított szervezetek terjeszthetnek elő.
Ha a keresetet nem e jogszabály által feljogosított szervezet terjeszti elő, a bíróságnak a keresetlevelet a Pp. 130. § (1) bekezdés g) pontja alapján idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania, illetve ennek elmulasztása esetén a Pp. 157. § a) pontja alapján a pert meg kell szüntetnie.
Amennyiben pedig az arra feljogosított szervezet keresetében olyan általános szerződési feltétel érvénytelenségének megállapítását kéri, amely nem fogyasztói szerződés részeként kerül alkalmazásra, a keresetet ítélettel, érdemben kell elutasítani.**

* A Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma 1/2010. (V. 3.) számú határozatával elfogadva.

- IV. Ha a fogyasztóval szerződő fél a közérdekű keresetben sérelmezett kikötést az elbírálást megelőzően módosította vagy hatályon kívül helyezte, ez nem zárja ki az érvénytelenség érdemi vizsgálatát. A megfelelő és hatékony fogyasztói érdekvédelem ugyanis azt követeli meg, hogy ily módon ne lehessen megakadályozni valamennyi fogyasztóra kiterjedő hatályú ítélet meghozatalát.**
- V. A bíróság a közérdekű keresettel kifogásolt kikötés érvénytelenségét nemcsak a keresetben felhozott okból, hanem a perben rendelkezésre álló adatok alapján hivatalból – akár a másodfokú eljárás során – észlelt tisztességtelenség alapján is megállapíthatja. Erről a feleket szükség esetén meghallgatja.**
- VI. Az érvénytelenség Ptk. 237. §-a szerinti általános jogkövetkezményeivel szemben a Ptk. 209/B. §-ában és a Ptké.II. 5/B. §-ában meghatározott speciális jogkövetkezményeit kell alkalmazni. Nem nyilvánítható érvényessé a kikötés oly módon, hogy a bíróság a kifogásolt feltétel helyébe lépő rendelkezést határoz meg.**
- VII. A tisztességtelenség megállapítása esetén alkalmazandó jogkövetkezményeket a Ptk. 209/B. (1)-(4) bekezdéseinek kogens szabályai az általános szerződési feltételek eltérő létszakaszaihoz igazodóan határozzák meg.**
A már alkalmazásra került általános szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítása önmagában kizárja a kikötés további alkalmazását, ezért emellett nincs helye az alkalmazástól történő eltiltásnak. Az eltiltást abban az esetben rendeli el a bíróság – az érvénytelenségnek az alkalmazás esetére történő megállapítása mellett –, ha a fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából meghatározott általános szerződési feltételek alkalmazására még nem került sor, azokat csupán nyilvánosan megismerhetővé tették, illetve alkalmazásra nyilvánosan ajánlották.
- VIII. A bíróság az érvénytelenség megállapításának közzétételére kötelezés jogkövetkezményét kérelemre rendelheti el. Ilyen esetben az ítélet rendelkező része tartalmazza azt, a bíróság által megszővegezett, a Ptké.II. 5/B. §-a szerinti közleményt, amelyet a kikötés alkalmazója saját költségén köteles megjelentetni.**

I n d o k o l á s

A Ptk. 1997. évi CXLIX. törvénnyel megállapított, az általános szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezéseit a 2006. évi III. törvény alapvetően módosította. Ennek 2006. március 1-jei hatálybalépésével megváltozott a keresetindítási jogosultság köre, az addigi megtámadási jogot a feltétel relatív semmisségének megállapítása váltotta fel és a bíróságnak a kikötés tisztességtelensége esetére a korábbiakon túl új jogkövetkezmények alkalmazására is lehetősége nyílt.

Alkalmazóik általában abból a célból dolgozzák ki az általános szerződési feltételeket, hogy azokat hosszabb időszakban, folyamatosan tegyék szerződéseik részévé. Ezért gyakori, hogy ugyanazon feltételek alkalmazására a 2006. február 28. napjáig tartó, illetve a 2006. március 1. napját követő időszakban egyaránt sor kerül. Amennyiben a közérdekű kereset mindkét időszakot érintő általános szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítására irányul, a bíróságnak az alkalmazás egyes időszakaiban hatályos jogszabályok alapulvételével kell állást foglalnia a jogvitában.

A 2006. február 28. napjáig megkötött szerződések részévé váló kikötések esetében a Ptk. 209. § (2) bekezdése közérdekű kereset előterjesztésére a Ptké.II. 5. §-a által felhatalmazott szervezetek részére megtámadási lehetőséget biztosított. A megtámadás határidejéről és annak kezdő időpontjáról rendelkező Ptk. 236. §-ának (1) és (2) bekezdése közérdekű kereset esetén nem alkalmazható, mivel nem a sérelmet szenvedő fél, hanem jogszabályban felhatalmazott szerv a felperes, így az ő tekintetében a (2) bekezdésben írt kezdő időpontok nem irányadók. Ezáltal a korábbi jogszabály hatálya alatt kötött szerződéseknél alkalmazott kikötések megtámadását nem korlátozza a Ptk. 236. §-a (1) bekezdésének elévülési jellegű határideje.

A Ptk. 209. § (3) bekezdése úgy rendelkezett, hogy az érvénytelenség megállapítása nem érinti azokat a szerződéseket, amelyeket a megtámadásig már teljesítettek. A jogalkotó szándéka arra irányult, hogy azokra a szerződésekre ne hasson ki az érvénytelenséget megállapító bírósági döntés, amelyek a teljesítés következtében a megtámadást megelőzően megszűntek. Tartós jogviszonyban a felek folyamatosan teljesítik szolgáltatásaikat anélkül, hogy ez a szerződés megszűnéséhez vezetne. Ezért ilyen természetű jogviszonyok esetén nincs indoka annak, hogy a szerződésből fakadó kötelezettségek teljesítése a sikeres megtámadás jogkövetkezményei érvényesülésének kizárásával járjon. Mindebből az következik, hogy a megtámadás jogosultsága a feltételek alkalmazási ideje alatt, illetve legfeljebb addig áll fenn, amíg hatályban lehet olyan – teljesítéssel meg nem szűnt – szerződés, amelynek a támadott kikötés részévé vált.

A közérdekű keresetindítási jogosultság absztrakt, az egyes konkrét szerződésektől elvonatkoztatott lehetőséget biztosít a Ptké.II. 5. §-ában meghatározott szervezetek részére a kifogás tárgyává tett általános szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítására. Ezáltal az említett szervezetek az általános szerződési feltételek kidolgozója és a fogyasztó között létrejött valamely konkrét szerződés tekintetében nem rendelkeznek a Pp. 3. § (1) bekezdésében írt aktív perbeli legitimációval.

A Ptk. 209/B. § (1) bekezdése alapján a jogszabályban feljogosított szervek az egyes kikötések tekintetében kérhetik az érvénytelenség megállapítását, magát a szerződést, a szerződéses konstrukciót illetően nem áll fenn ez a jogosultságuk. Annak azonban nincs akadálya, hogy a közérdekű keresetet az ügyletkötéshez felhasznált általános szerződési feltételek valamennyi kikötésének érvénytelensége iránt terjesszék elő.

2006. március 1. napját követően a Ptk. 209/B. § (1) bekezdése a közérdekű kereset előterjesztésének lehetőségét a fogyasztói szerződésben alkalmazott általános szerződési feltételekre korlátozta. Ezáltal a bíróságnak vizsgálnia kell egyrészt azt, hogy a keresetet a jogszabály által erre feljogosított szervezet terjesztette-e elő, másrészt azonban azt is, hogy a kereset fogyasztói szerződéseknél alkalmazásra kerülő általános szerződési feltételek érvénytelenségére irányul-e. Az előbbi vizsgálatot már a

Pp. 124. § (1) bekezdése szerinti intézkedés során el kell végezni. Ha a bíróság azt állapítja meg, hogy a keresetet nem a Ptké.II. 5. §-a által meghatározott szervezetek valamelyike terjesztette elő, a keresetlevelet a Pp. 130. § (1) bekezdés g) pontja alapján idézés kibocsátása nélkül elutasítja. E körülménynek a per későbbi szakaszában történő észlelése esetén a Pp. 157. § a) pontja alapján a bíróság a pert megszünteti. Abban a kérdésben pedig, hogy a keresettel kifogásolt általános szerződési feltétel fogyasztói szerződés részeként kerül-e alkalmazásra, a tárgyalás eredményeként lehet állást foglalni, ezért e másik törvényi feltétel hiánya esetén a keresetet érdemben kell elutasítani.

Előfordul, hogy a kikötés alkalmazója – akár a közérdekű kereset hatására, akár önként – még az ítélet meghozatalát megelőzően módosítja az általános szerződési feltételeit. Ez a körülmény azonban nem akadályozhatja meg a kikötések tisztességtelenségének érdemi vizsgálatát, s végső soron az érvénytelenség megállapítását. A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK irányelv 7. cikkének (1) bekezdése alapján a tagállamok gondoskodnak arról, hogy hatékony eszközök álljanak rendelkezésre ahhoz, hogy megszüntessék a fogyasztókkal kötött szerződésekben a tisztességtelen feltételek alkalmazását. A (2) bekezdés szerint az (1) bekezdésben említett eszközök lehetővé teszik, hogy a nemzeti fogyasztóvédelmi szervezetek eljárást kezdeményezzenek azért, hogy megszüntessék a tisztességtelen feltételek alkalmazását. A közérdekű kereset akkor tudja hatékonyan betölteni a tisztességtelen általános szerződési feltételek alkalmazásának megszüntetésére irányuló feladatát, ha az olyan kikötések érvénytelenségének megállapítása is lehetséges, amelyeket a fogyasztókkal szerződő fél még az ítélelhozatalt megelőzően módosított. A fogyasztói érdekek hatékony védelmét az szolgálja, hogy a tisztességtelen általános szerződési feltételek érvénytelensége iránti perben a közérdekű keresettel érintett kikötésnek az ítélelhozatalt megelőző módosításával vagy hatályon kívül helyezésével ne lehessen megakadályozni a valamennyi fogyasztóra kiterjedő hatályú ítélet meghozatalát.

A Ptk. jelenleg hatályos 209/B. § (1) bekezdése alapján a Ptké.II. 5. §-a által erre feljogosított szervezetek az általános szerződési feltétel Ptk. 209/A. § (2) bekezdés szerinti semmisségének megállapítását kérhetik. Ebből az következik, hogy a 2006. március 1. napjától kezdődött időszakban fogyasztói szerződéseknel alkalmazott általános szerződési feltételek érvénytelensége megállapításánál a bíróság nincs kötve a felperes által megjelölt okhoz. A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának a semmisségi ok hivatalból való észlelése kapcsán követendő eljárásról szóló 1/2005. polgári kollégiumi véleményében (BH 2005. évi 9. szám) adott útmutatást követően egységesnek mondható a gyakorlat abban a kérdésben, hogy a bíróság a kereseti, illetve a jogorvoslati kérelem és ellenkérelem korlátai között, a felek külön hivatkozása nélkül, hivatalból is figyelembe veheti az olyan semmisségi okot, amely a rendelkezésre álló peradatok alapján megállapítható.

Az eljárás különleges jellegéből adódóan a közérdekű perben ez akként érvényesül, hogy a bíróság a keresetben meg nem jelölt okból is megállapíthatja a kifogásolt kikötés semmisséget eredményező tisztességtelenségét. A közérdekű per specialitásából azonban az is következik, hogy ilyen esetben nem érvényesül feltétlenül az 1/2005. PK véleménynek, a bírósággal szemben támasztott az a követelménye, miszerint lehetőséget kell biztosítani a feleknek az érvénytelenség

megállapítása esetére vonatkozó érdemi nyilatkozataik megtételére. A közérdekű keresettel indult eljárás ugyanis éppen az érvénytelenség megállapítására, valamint az érvénytelenség Ptk. 209/B. §-ában, valamint Ptké.II. 5/B. §-ában meghatározott különös jogkövetkezményeinek levonására irányul. Ebből következően a felek az ezzel kapcsolatos érdemi nyilatkozataikat a keresetben és az ellenkérelemben előterjesztik. Ugyanakkor nem kizárt, hogy szükségessé váljon a felek további nyilatkozatának beszerzése, például a tisztességtelenségnek a 18/1999. (II. 5.) Korm. rendelet 2. §-ában meghatározott okai körében, ahol a megdönthető vélelemre figyelemmel a kikötés alkalmazójának lehetőséget kell biztosítani a tisztességtelenség ellenkezőjének bizonyítására.

Ezért akkor jár el helyesen a bíróság, ha a feleket a szükséghez képest, az indokolt keretek között meghallgatja a hivatalból észlelt érvénytelenségi okkal kapcsolatban.

Az érvénytelenségnek a Ptk. 237. §-ában meghatározott jogkövetkezményeivel szemben az általános szerződési feltétel érvénytelenségének megállapítása esetére a Ptk. 209/B. §-ának (1) (3) és (4) bekezdései, valamint a Ptké.II. 5/B §-ának (1) bekezdése különös jogkövetkezményeket határoznak meg. A tisztességtelen általános szerződési feltétel közérdekű perben megállapított érvénytelensége nem az érvénytelenség általános jogkövetkezményeinek alkalmazását váltja ki, hanem elsősorban azzal a következménnyel jár, hogy a kérdéses általános szerződési feltétel nem válhat a fogyasztói szerződések részévé. A kereset absztrakt jellegére figyelemmel fogalmilag kizárt az eredeti állapot helyreállítása [Ptk. 237. § (1) bekezdés], de a bíróság jogköre nem terjed ki a feltétel hatályossá vagy érvényessé nyilvánítására [Ptk. 237. § (2) bekezdés] sem.

Ezért a közérdekű keresettel kifogásolt kikötés érvénytelensége esetén csak annyiban van helye az általános jogkövetkezmények levonásának, amennyiben azt a pertípusra irányadó különös rendelkezések ki nem zárják. Az érvénytelenségi ok kiküszöbölésének speciális eszköze az, hogy a bíróság nem a kifogásolt kikötés egésze, csupán annak tisztességtelen elemei érvénytelenségét állapítja meg, ezáltal iktatva ki a fogyasztóra egyoldalúan és indokolatlanul hátrányos, a jóhiszeműség és tisztesség követelményével össze nem egyeztethető rendelkezéseket.

A Ptk. 209/B. §-ának rendelkezései az általános szerződési feltételek alkalmazása létszakaszaihoz igazodó, kogens szabályozást tartalmaznak.

Az (1) bekezdés azon általános szerződési feltételek tisztességtelensége esetére határozza meg jogkövetkezményként az érvénytelenné nyilvánítást, amelyek – alkalmazásuk folytán – már fogyasztói szerződések részévé váltak.

A (2) és (3) bekezdés az alkalmazásra még nem került, a fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából meghatározott és csupán nyilvánosan megismerhetővé tett általános szerződési feltételekre vonatkozó szabályozást tartalmaz. A (3) bekezdés – az (1) bekezdés rendelkezésétől eltérően – az ilyen kikötések feltételes, a kikötés alkalmazása esetére történő érvénytelenné nyilvánítását teszi lehetővé. A (2) bekezdés szerinti eljárásban ugyancsak eltérő, másik jogkövetkezményként a feltétel alkalmazásától történő eltiltásra is lehetőséget ad.

Végül arra az esetre, ha még nem alkalmazott, de a fogyasztókkal szembeni alkalmazásra kidolgozott és megismerhetővé tett feltételeket nyilvánosan ajánlanak alkalmazásra, a (4) bekezdés azt teszi lehetővé, hogy amennyiben a bíróság a kikötéseket tisztességtelenségnek minősíti, ugyancsak alkalmazásuk esetére nyilvánítsa

ezeket érvénytelenné, továbbá kidolgozójukat eltiltsa attól, hogy ezeket alkalmazásra ajánlja.

Mindebből az következik, hogy mindegyik létszakaszra csak a megfelelő jogkövetkezmény alkalmazható, így nincs helye az érvénytelenség megállapítása mellett az alkalmazástól való eltiltásnak olyan általános szerződési feltételek esetében, amelyek fogyasztói szerződéseknél már alkalmazásra kerültek. Ilyen esetben a kikötés érvénytelenségének megállapítása önmagában alkalmas a fogyasztói érdekek hatékony védelmére, mivel az érvénytelenné nyilvánított kikötés nem része az általános szerződési feltételeknek, ezáltal nem is válhat a fogyasztói szerződések részévé. Éppen ezért az alkalmazástól való eltiltás szükségtelen, és egyben kizárt is, hiszen nem lehet helye olyan kikötés alkalmazásától való eltiltásnak, amely nem része az általános szerződési feltételeknek.

A kikötés érvénytelenségének megállapítása azzal a további jogkövetkezéssel is jár, miszerint – erre irányuló kérelem esetén – a bíróság elrendelheti, hogy az alkalmazó saját költségén tegye közzé az érvénytelenség megállapítására vonatkozó közleményt. A Ptké.II. 5/B §-ának (1) bekezdése a közlemény szövegének és a közzététel módjának meghatározását a bíróság feladatává teszi, oly módon, hogy a közleményből a tisztességtelenség megállapítása mellett az arra vezető okoknak is ki kell derülnie.

A bíróság e kötelezettségének akkor tesz eleget, ha a közleményt maga szövegezi meg. Ezt nem pótolja az ítélet rendelkező részének közzétételére kötelező, sem pedig az olyan rendelkezés, amely a fogyasztóval szerződő felet a Ptké.II. 5/B §-ának (1) bekezdésében meghatározott tartalmi követelmények előírása mellett jogosítja fel a közlemény megfogalmazására.